

STUDIA ETHNOLOGICA HUNGARICA VII.

A Pécsi Tudományegyetem Néprajz – Kulturális Antropológia Tanszék
és a L'Harmattan Kiadó közös sorozata

Sorozatszerkesztő
PÓCS ÉVA

A sorozatban eddig megjelent kötetek:

Pócs Éva (szerk.): Demonológia és boszorkányság

Pócs Éva (szerk.): Sors, áldozat, divináció

Pócs Éva (szerk.): Közösség és identitás

Pócs Éva (szerk.): Folyamatok és fordulópontok

Pócs Éva (szerk.): Múlt és jelen

Pócs Éva (szerk.): Rítus és ünnep

Teremtés

*Szövegfolklorisztikai tanulmányok
Nagy Ilona tiszteletére*

Szerkesztette:
EKLER ANDREA
MIKOS ÉVA
VARGYAS GÁBOR

L'Harmattan Budapest, 2006

A kötet megjelenését támogatta a Nemzeti Kulturális Alapprogram, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma, a Pécsi Tudományegyetem és az OTKA T 49 175 sz. program (témavezető: Pócs Éva).

Ez a mű az Oktatási Minisztérium támogatásával a Felsőoktatási Pályázatok Irodája által lebonyolított Felsőoktatási Tankönyv- és Szakkönyvtámogatási Pályázat keretében jelent meg.

A borítón: „El tapis de la creació.”
Faliszőnyeg a teremtés ábrázolásával.
Geronai katedrális, Spanyolország, 11-12. század.

© L'Harmattan Kiadó, 2006
© Szerzők, 2006

L'Harmattan France
7 rue de l'École Polytechnique
75005 Paris
T.: 33.1.40.46.79.20

L'Harmattan Italia SRL
Via Bava, 37
10124 Torino-Italia
T./F.: 011.817.13.88

ISBN 963 7343 51 2
ISSN 1587-8899

A kiadásért felel Gyenes Ádám
A sorozat kötetei megrendelhetők, illetve 15% kedvezménnyel
megvásárolhatók: L'Harmattan Könyvesbolt
1053 Budapest, Kossuth L. u. 14-16.
Tel.: 267-5979

harmattan@harmattan.hu
www.harmattan.hu

A nyomdai előkészítés Pintér Zoltán,
a sokszorosítás a Robinco Kft. munkája.

Tartalom

Nagy Ilona születésnapjára. (Vargyas Gábor) 9

Nagy Ilona műveinek bibliográfiája
(Nagy Ilona jegyzetei alapján összeállította és kiegészítette Mikos Éva) 17

„...és lön...”

LAMMEL ANNAMÁRIA

*A holisztikus gondolkodás, a kozmogónia, a biogenezis
és az ontogenezis reprezentációja a Parasztbibliában* 45

NAGY ZOLTÁN

*Az isten és az ördög huzakodása.
A megrontott teremtség és a hanyatló idő gondolata a vaszjugani hantiknál.* 62

GÖRÖG VERONIKA

*Felelősség vagy sors?
Afrikai és afro-amerikai eredettörténetek.* 81

PAPP BERNADETT

Krisztus titkos szenvedése a magyarországi német nyelvű ponyvákön 98

„hol volt, hol nem volt”

KESZEG VILMOS

Torda és a malacok.

Rátótiáda és művelődéstörténet. 115

FARKAS JUDIT

“Létra, ami összeköti az Eget és a Földet.”

Elbeszélő gyermekirodalom a magyar Hare Krisna mozgalomban. 148

EKLER ANDREA

Tűnődések egy dejtári „egyéniség” kutatása kapcsán.

Az egyéniségvizsgálat lehetőségei egy nógrádi asszony elbeszélései alapján. 167

DALLOS EDINA

Merre van az ellenfél?

A helyszín mint kód. Tatár varázsmesei példák. 197

BENEDEK KATALIN

“Szerencsés jó napot!” és társai.

A társadalmi kapcsolatteremtés változatai a népmesében. 208

„Vadrózsák”

PÓCS ÉVA

„Kösziklák hasadnak”.

Csodák és lehetetlenségek a folklórban. 233

RUDASNÉ BAJCSAY MÁRTA

Eltérő sorszerkezetű dallamok közös szövegei Kodály nagyszalontai gyűjtésében

270

BÉKÉSI TÍMEA – VARGA SÁNDOR

Táncszók használata egy mezősgői faluban

291

BARNA GÁBOR

Az énekszerző Ökrös József.

A kunszentmártoni céhek százados ünnepére írott énekszövegek.

311

„Szóbeszéd és ákom-bákom”

VARGYAS GÁBOR

„Lefelé jártak?”

*Kapcsolattartó beszédaktusok Lészpeden. A moldvai csángók**„beszédnéprajzához”.*

325

JAKAB ALBERT ZSOLT

A firkálás helye, motivációi és szerepe a diákkultúrában

354

„Anno domini”

KRÍZA ÁGNES – TÓTH PÉTER

*Szent Demeter és a magyar király.**Egy ismeretlen magyar vonatkozású szláv forrás.*

373

VOIGT VILMOS

Túlvilág-látomásainkra utaló nyomok a 17. és 18. századokból

388

KÜLLÖS IMOLA

*Paródiák, groteszkek, halandzsák versben és prózában a 18–19. század
populáris kultúrájában*

408

LANDGRAF ILDIKÓ

*Az írott kultúra hatásának útjai és útvesztői a 48-as hagyományok
tükrében*

426

MIKÓS ÉVA

*A magyar honfoglalás történeteinek konstruálódása a XIX–XX. század
fordulójának ponyva-, ifjúsági- és tankönyvirodalmában.**Esettanulmány Böngérfi János életművének példáján.*

442

PERGER GYULA

*Szent Quirinus és a tyukász.**A szakrális kisémlékek keletkezéstörténeti forrásai és narratívái
a Kisalföldön.*

462

„ántikok és modernek”

SIMONCSICS PÉTER

*Catulli carmen tertium et dualis pluralisque numerus linguarum
Graecae et Latinae, Samoiedicae et Ugricae* 491

GULYÁS JUDIT

„...úgy kívánhat helyt Muzarionban mint a' Galériákban a' Breughel ördögös
és boszorkányos bohózkodásai”.

*A Muzárium/Élet és Literatúra mese-közlései és korabeli fogadtatásuk
(1829–1833).* 497

V. GILBERT EDIT

Apokrif evangelizáció az ezredvég világirodalmában 548

VICZIÁN ZSÓFIA

*Nagyságos asszony, nagyságos elvtárs.
Egy nemesasszony emlékirata 1919-ről.* 566

„Az magos theória”

HOPPÁL MIHÁLY

Az UNESCO, a folklór és a kutatók közötti párbeszéd 581

VEREBÉLYI KINCŐ

A halott meghívása, mint átmeneti rítus 590

Summary 597

CONTENTS 617

Táncszók használata egy mezősegi faluban

Bevezetés

Jelen dolgozat célja a *táncszók* használatának olyan részletességgel történő bemutatása egy falu táncszó-kincsének vizsgálata alapján, amely példa nélküli a szakirodalomban, s amely méltán magasabb rangra emeli e népköltészeti alkotásokat. A terepmunka során két momentumra lettünk figyelmesek, melyekkel addig nem találkoztunk: az egyik a táncszók funkciójával, a másik pedig a lakodalmi szokáskörbe tartozó *menyfogadó rítus* változásával kapcsolatos.¹

Az előbbi vizsgálatokor körvonalazódott, hogy a táncszók a gyakorlatban sokkal többet jelentenek a tényleges tánc közbeni kurjantásoknál – megoldásértékű eszközök az emberek lelki problémáira azáltal, hogy segítségükkel ki mondhatják fájdalmukat vagy sérelmüket, méghozzá olyan formában, amely a közösség által elfogadott. A komoly mondanivalót szolgáló szövegek általában nem tánc közben hangzanak el, csak a zenéhez kötődnek szorosan. Kiemelkedő alkalmuk a lakodalmas menet, illetve a templom előtti tánc volt, mert miközben az ifjú párt eskették, majd pedig anyakönyvezték, addig a vendégek nagy része és a báméjszkodók – a falu apraja-nagyja – egytől-egyig az utcán maradt, mert itt bárki (nem csak a meghívottak) kedvére táncolhatott. Ilyenformán tehát a faluközösség előtt zajlott egy-egy sérelem táncszóval² történő orvoslása, és valószínű, hogy a lakodalom felfokozott érzelmi hangulata is jobb közeg volt a rigmusok használatával történő problémamegoldásra.

¹ Ez utóbbiról lásd Békési 2004.

² A „táncszó” terminus ebben a funkcióban már nem megfelelő elnevezés. Erről még szó lesz a következő részben.

A falu bemutatása³

Terepmunkánk⁴ helyszíne, Visa (rom.: Vișea), kicsi falu⁵ a Mezőség nyugati peremén. Kolozsvártól légvonalban mintegy 26 km-re, észak-keletre fekszik, néhány nagyobb falu (Bonchida, Zsuk illetve Köteland) szomszédságában. 1919 előtt Kolozs vármegye alsó kerületéhez, a moci járáshoz tartozott. A falu lakossága ma mintegy 750 fő, amelyből kb. 460 fő református magyar és kb. 250 fő ortodox román.⁶ A faluban még elenyésző számban található szombatosok és Jehova tanúi (nagyrészt magyarok), valamint öt ortodox-vallású cigány család. Megélhetésüket jórészt a hagyományos földművelés és állattenyésztés biztosítja, mivel buszjárat⁷, illetve közvetlen vasúti összeköttetés híján nehéz eljutni Kolozsvárra, a közeli falvakban pedig kevés a munkalehetőség.

Szakirodalmi áttekintés

A szakirodalom tanulmányozásakor kiderült, hogy a táncszókkal ilyen részletességgel jelen dolgozat előtt nem foglalkoztak, mégis szükséges röviden bemutatni az előzményeket, mert kiindulási pontként szolgáltak.

A táncszók a „Lakodalmi vonulás közben spontánul felhangzó, a jókedvet kifejező, hangulatkeltő, ritmusos szó, illetve mondóka. Egyéb elnevezései: *táncréjja*, [...] *rikótozás*. A tánckurjantás fejlettebb formája a tánc ritmusát követő, általában kétsoros, szellemes, csattanós rímű, tömör megfogalmazású mondóka. Ez kötött ritmusával és határozatlan dallamvonalú, de a természetes beszéd hangsúlyától és tónusától, valamint a rigmusmondástól is eltérő előadásmódjával átmenetet alkot a recitáló dallamok és a rigmusszavalás között. Sajátos, emelt hanghordozással, kiáltásszerűen recitálva adják elő; [...] A táncszókat bizonyos táncok közben a tánckedv, a mulatási hangulat magas fokán alkalmazzák (pl. a tánciklus végén a frissnél).”⁸ A fenti idézet a táncszók formai jegyeit mutatja be. Más tanulmányokban legtöbbször csak szövegközlést találunk, illetve azok téma szerinti csoportosítását.⁹

³ Varga 2003, 2.

⁴ A terepmunkát közösen végeztük 1994–2002-ig.

⁵ Visában 255 házzal jelzett ház illetve telek áll.

⁶ Visszaemlékezések szerint a románok számaránya korábban sem érte el az összlakosság 1/3-át.

⁷ A legközelebbi buszmegálló a kötelendi vámnál, a Kolozsvár–szászrégeni úton, vasútállomás pedig Zsukon található.

⁸ Küllös–Martin 1985, 185.

⁹ Az eddigi legrészletesebb tartalmi osztályozás: Pálffy 2004, 175–200.

A következőkben néhány olyan utalás következik, amely a táncszók és a népdalok kapcsolatára vonatkozik.

„A *táncszók* tartalmában és szerepben nem választhatók el a *táncdaloktól*, inkább formai különbség van közöttük: a *tánckurjantások* vagy más néven *réjják* dallam nélküli ütemes kiáltások, amelyet biztatásból és gúnyolódásból kiájtóznak a legények, sokszor meglehetősen drasztikus szöveggel is.”¹⁰

Pesovár Ferenc a fenti idézethez hozzáfűzi, hogy a „Mezősége is az általánosan gyakorolt tánckiáltások mellett megfigyelhető volt, hogy a lassú párostáncok közben (pl. »cigánytánc«) ilyenszerű szövegeket énekeltek a táncolók. Ugyancsak itt egyes falvakban, miközben a legények a »ritka magyar« táncot járták, a körben táncoló leányok csujogatókat énekeltek az egyébként szöveg nélküli hangszeres muzsikára.”¹¹

Népköltési gyűjteményekben elsősorban szöveglejegyzések találhatók, amelyekből kitűnik, hogy sztereotípiák egy részének aktualizált változata került rögzítésre.¹²

Különböző gyűjtemények és tanulmányok már tartalmazznak a táncszók használatával és funkciójával foglalkozó írásokat: „Félre szekér, jön a kocsi! – mondják tánczban a gyerekeknek.”¹³ „Ezek a táncrigmusok a féktelen jókedv, öröm és pajkosság kifejezői.”¹⁴ „[...] mindegyiknek meghatározott célja, feladata van [...] A természetes, egészséges élet tiszta erotikája nyilvánul meg bennük kötetlen kimondva [...] Művészi értékük mellett sok társadalmi, közerkölcsi és általános folklorisztikai érték hordozói is.”¹⁵ „...egyik találó hasonlaltal vág, másik egy odavetett célzással csíp, ez fonákságával hat, amaz ürességével s a csupa rímmel is kelt derűtséget, egyik a bárgyuságot csúfolja ki...”¹⁶ „A kurjantások a lakodalom egész tartama alatt hangzanak s a csapongó jókedv nyilatkozatai mindig ezekben csúcsosodnak.”¹⁷ „Sokszor gúnyolódó, csipkelődő tartalmúak, néhol szabadszájúak is. De a tánc hevében mindenki tudomásul vette, nem sérthetett meg senki, ha találva érezte magát.”¹⁸; „A tánc ízit adja, ha az ember közbekiált, aki a szivin van [...] Akinek a hangulatban a sziviről gyön, annak illik. Aki csak szájjal csinálja, annak nem.”¹⁹ „Általában a *jó mulatósök*, víg kedé-

¹⁰ Katona 1989, 358.

¹¹ Pesovár 1980, 61.

¹² Kriza 1956, 237.: „Friss mönyecske Kurucz Őrzi, ember legyen, ki megörzi.”; Kónsza, évszám nélkül, 471.: „Huczsa Sára, isten lánya, gyere velem egypár táncra.”

¹³ MNGy I. 1872, 316.

¹⁴ Kiss 1937, 166; Küllös 1978, 392.

¹⁵ Horváth 1980, 362.

¹⁶ Borbély 1891, 19.

¹⁷ Gönczi 1900, 132.

¹⁸ Pesovár 1990, 238.

¹⁹ Kaposi 1999, 35.

lyűek *visitottak* tánc közben, a visszahúzódóbbak, szégyenlősebbek nem. Az *ujjongás* mellett gyakran előfordult, hogy rövidebb-hosszabb táncszókat, *rigmusokat* is kiabáltak tánc közben. [...] sokszor a hangulatnak, helyzetnek megfelelően rögtönözve [...] Voltak általánosan ismert *rigmusok*, illetve az adott helyzetnek, hangulatnak megfelelő egyéni rögtönzések is. [...] A táncmulatságok és főként a lakodalmak oldottabb hangulatában helye volt egy-egy erotikus vagy szerelmi célzást tartalmazó *rikkantásnak* is. [...] végezetül voltak olyan tréfás bekiabálások, amelyek vagy az adott helyzetre aktualizált alkalmi rögtönzéseként, vagy egyszerűen jól pergő ritmusuk révén emelték a hangulatot.”²⁰ „Nem feltétlenül tánc közben hangzanak el, de az előzőekkel közeli műfaji rokonok a *lakodalmi kurjantások*.”²¹

Terminológia

Ezzel kapcsolatban probléma vetődik fel, ugyanis a szakirodalomban írnak *táncszókról* és *lakodalmi kurjantásokról*,²² de a szövegek – a gyűjtés közben szerzett tapasztalatok szerint – ilyen élesen nem választhatók szét. Vannak szövegek, amelyek csak a lakodalomban kerülnek elő, de a *táncszóknak* nevezett rigmusok többsége ugyancsak a lakodalom különböző fázisaiban és nem elsősorban tánc közben hangzik el. A kaláka mellett ez az a kiemelkedő alkalom, ahol megengedett a szinte gátlás nélküli szókimondás. Ezzel az eszközzel itt rendezhettek el egymás között problémákat, függetlenül attól, hogy azok mikor keletkeztek.

A lakodalom során nagyon sok olyan pont van, ahol e rigmusokat használják: például a násznagyok, valamint a jegyving és jegykendő hozatala közben, a vőlegény illetve menyasszony búcsúztatásakor és kikérésekor, a templomba illetve a lakodalmas házhoz való vonuláskor, ekkor nincs tánc, csak zeneszóval vonulnak az utcán.

Ezek után érthető, hogy Visában – de a környékbeli falvakban is – egyetlen szóval jelölik a táncszókat. Elnevezése a *rikoltozás* kifejezés helyi változata: *rikatozás*,²³ magát a cselekvést pedig az ebből képzett igével jelölik: *rikatozni*. Tehát egyelőre hiányzik egy összefoglaló, általánosan használható terminológia,

²⁰ Ratkó 1996, 118–120.

²¹ Katona 1989, 384.

²² Pl. Horváth István: *Magyarózdai toronyalja* című könyvében külön fejezetben ír táncszókról (1980, 362.) és lakodalmi vonuláskor felhangzó rikótozásokról (1980, 392.). Gönczi Ferenc lakodalmi kurjantásokról ír cikkében (1900, 132.). Kallós Zoltán rövid bevezetést tartalmazó szöveggyűjteményének címében is különválasztja a kettőt: Tánc- és lakodalmi kiáltások (1973). A fogalmi kettősség megtartását látja szükségesnek Pálffy Gyula is (2004, 175.).

²³ Ritkábban előfordul még: *rikotozás, rikótózás, rikótázás, visigálás, csuhogatás, csujogatás*.

ezért dolgozatunkban továbbra is használjuk a táncszó terminust és különböző szinonimáit.

Arra, hogy a táncszóknak nevezett rigmusok többsége a lakodalom során hangzik el, bizonyosságul szolgál az is, hogy a specialisták egytől-egyig asszonyok, akik az adatok tanúsága szerint lánykorukban a *nagytáncon*²⁴ alig-alig rikatoztak, rikatozhattak, viszont jelentős szöveggészletüket – amelyet tanulással és önálló alkotással teremtettek – a lakodalom során használták és használtatták.

A táncszók használata Visában

A táncszók és használatuk elsajátítása

A szövegek elsajátítására már gyermekkortól lehetőség nyílt a közösség tagjai számára a szocializáció során, mert a fiatal házások még karon ülő gyermekeikkel is rendszeresen elmentek estefelé a nagytáncba, ahol az asszonyok rikatozhattak, a lányoknak viszont nem illett²⁵, de az idősebbektől sokat tanultak. „...inkább tanultuk meg mi a lánykorunkba’, az asszonyok jöttek a táncba, aztán azok rikatoztak.”²⁶ „Ugy vettem föl, hogy nálunk szokás vot. Nálunk ez a rikatozás má’ rígrígtü’ szokás vot.”²⁷

A lakodalom szintén fontos helyszíne volt a tanulásnak,²⁸ s bár ide úgy az 1960-as évekig szinte csak házások kaptak meghívást, viszont annak menetéhez nagyon sok utcai történést tartozott, s a rikatozások nagy része ekkor hangzott el, amit bárki hallhatott.

A szövegeket tanulták a fiatalok egymástól, családtagoktól, szomszédoktól, de hallották a rádióban is, illetve a vásárokon is kaphatóak voltak olyan füzetek²⁹, amelyek ilyen rigmusokat tartalmaztak. „Megtanultam egy szomszéd asszonytól, Kati nénitől [...] Tölle leghamarabb, s akkor még egy Fodor Kiss Erzsébet [...] öregasszonyok votak.”³⁰ „...hallom én itt a rádióba’ is [...] onnat is tanul az ember...”³¹

²⁴ Kb. a 60-as évek végéig hétvégenként megrendezett hagyományos táncalkalmak elnevezése a résztvevők kora szerint: *kicsitánc* illetve *nagytánc*.

²⁵ Visa környéki román falvakban, egyéb, távolabb eső mezőségi, kalotaszegi és székelyföldi magyar falvakban szerzett tapasztalataink szerint általános lehetett ez a szokás.

²⁶ László Zsuzsanna „Kuli” (1944), 1999. (Adatközlő neve, születésének – halálának – évszáma, gyűjtés időpontja.)

²⁷ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

²⁸ Vö. Vasas–Salamon 1986, 87.

²⁹ Vásári ponyvákából tanult *táncszókra* eddig csak két adatközlőnk utalt.

³⁰ Lovász Anna „Kuli” (1941), 1997.

³¹ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

A néprajzi gyűjtés is serkentőleg hatott néhány specialistára, hogy minél több szöveget megtanuljon és használjon is. „Azután aztán... Zoli bácsi³² azért' ő hozott bele jobban, mer' jött filmezni... na akkor, jöjjön Erzszi...”³³ „...a rikatozások, ha mentünk a vásárbo Bonchidáro, ottan vótak oan könyvek, akik árulták, amelyikbe megvót mind csak a rikatozás magyarul, románul, ...”³⁴ „Vot egy könyvem és ezek a gyermekik eljátszották. Annyi rikatozás vot románul benne.”³⁵ „Rikatozni? Én nem is tudom. Tudja a jó Isten, hogy ki tanította.”³⁶ „Aztán, így ni mondom, hogy gondolkoztam, hogy na, mit rikatozzak [...] Hát ezek is, amelyikek énekelnek, úgy csinálják az énekeket, ahogy gondolják, min' találják, ho' legyen jól.”³⁷ „Keveset hallottam én így másoktól. Javarészt ezeket mind úgy kajtoltam össze, úgy találtam én ki őket és rikatoztam [...] Há' eztet is innet az erdő alol. Na hallottam még innet is, még onnat is, de javarészt azért' így komponáltam én. Találtom össze őket.”³⁸ „S akkor vot amit én úgy a fejemből, meg gondoltam, úgy rikatoztam.”³⁹

Tehát a belenevelődés során mindenki szert tesz bizonyos szövegkészletre, függetlenül attól, hogy él-e vele vagy sem, továbbá pontosan tudják értelmezni az aktualizált szöveg célját, mondanivalóját.

A tanuláshoz nem csak a szöveg megjegyzése tartozik, hanem a használat módjáé is, egyrészt a zenéhez viszonyítva, másrészt pedig arra vonatkozóan, hogy milyen alkalomhoz milyen szövegek használhatók. Ha valakit megkértek, hogy tanítson, ezekre a szempontokra is figyelmet fordított.

Annak, ha valaki nem szokott rikatozni, több oka lehet: például nincs megfelelő hangja hozzá, vagy bátortalan, vagy egyszerűen nem szeret kitűnni mások közül.

A specialisták és szerepük a táncszó-készlet alakulásában és használatában

A specialistáknak nagy szerepe van a szövegkészlet megtartásában és alakításában. Már fiatal korban megmutatkozik, ki lesz az, aki a hagyományt aktívan továbbviszi és gazdagítja. Ők tudatosan tanulnak, részben hallás után, mint mások is, de többségük igyekszik minél több szöveget összegyűjteni, és írásban is rögzíteni. Ezen kívül a meglévő sztereotípiák felhasználásával költenek új szö-

³² Kallós Zoltánról van szó.

³³ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

³⁴ Fodor József „Öreg” (1907–2002), 1999.

³⁵ Kiss Erzsébet „Micsurin” (1944), 1999.

³⁶ Lovász Anna „Kuli” (1941), 1999.

³⁷ Pop Viorica, sz. Tuluc (1935), 1999.

³⁸ Fodor Anna, sz. Szőlősi (1926), 1997.

³⁹ Lovász Anna „Kuli” (1941), 1997.

vegeket saját célra vagy megrendelésre, és a jól sikerült alkotások beépülnek a köztudatba, továbbélnék, amíg aktualizálhatók, s ha már nem, kiesnek a használatból. Ilyenformán tehát a szövegekészlet folyamatosan alakul és változik, s ebben fontos szerepet töltenek be a specialisták, valamint a szövegeket használó közösség is.

A specialisták aktív tanulói, gyűjtői és használói is a rikatozásoknak, egyben az új szövegek kitalálói is. Egy alkalommal egy ismerős, fiatal házaspár számára kértünk szállást egyik adatközlőnkől. Ő így felelt, miközben az ajtó mögötti ágyra mutatott:

Kiszáradt a bodzafa,
hol alsunk az éjszaka?
Ajtó megett a padon,
a te puha hasadon.

Meg kell említeni azokat is, akik ugyan hangosan nem hallatják a hangjukat, de tudásukkal aktívan közreműködnek a különböző eseményeken. Ez nagyon fontos, hiszen aki éppen „odarikatozik” valakinek, nem biztos, hogy izgalomban a legmegfelelőbb szöveg jut eszébe. „Aztán tudjátok vot sok olyan, hogy ha nem is rikatozott, ü nem tudott, de elment az esküvőn, kísérte az uton, odasugott, hogy ni te, még ezt kiálsad.”⁴⁰ „...sokszor ángyom nem is rikatozott, de azér’ sokat tud [...] na gyere csak ide, na melyikeket...”⁴¹

A specialisták közül többen írásban is rögzítik tudásanyagukat, de gyakran csak a rígmus első sora kerül feljegyzésre, annak alapján felidézhető az ismert folytatás. Ez azért lehetséges, mert a szövegek sztereotípiákból állnak, amelyek témánként szorosan összeforrtak, s általánosan ismertek. Itt jegyzendő meg, hogy Visában a lakodalmi kurjantásként élő szövegek nagy része a környékbeli falvakban énekek formájában hangzik el.⁴² S ahogy népdalaink változataikban élnek, ugyanez érvényes a rikatozásokra is.

Annak, hogy kiből válhat jó rikatozó, több oka lehet. Egyrészt a családi indíttatás: ha valakinek már a szülei is központi alakjai voltak a közösségnek, és kellő képességekkel is rendelkezett. „De azér’ valahogy olyan családból is származtunk [...] mer’ édesapám min’ vőfély vot. Násznagy is nagyon sokat vot. Vot egy nagybátyám, édesapámnak egy öccse, akko’ az vette át a vőfélységet...”⁴³ „Édesanyám tanított [...] leirtam. Egyszer-kétszer elolvastam és tudtam is.”⁴⁴

⁴⁰ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

⁴¹ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

⁴² Adatokat erre vonatkozóan a MNT III/A, B kötete tartalmaz. 1955–56.

⁴³ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

⁴⁴ Kiss Ágnes sz. Gáspár (1923), 1999.

Másrészt vannak olyan egyéniségek, akik szeretnek kitűnni mások közül, szeretnek szerepelni, természetesen pozitív értelemben, hiszen a közösségnek szüksége van rájuk. Ahhoz, hogy ilyen pozícióba kerüljenek, alkotó tevékenységük is elengedhetetlen. Új szövegeket írnak, belső késztetésből, ha saját érzelmeiket akarják kifejezni, vagy felkérésre, mely legtöbb esetben a lakodalmi menyfogadó szövegre vonatkozik.

Néhány idézet az adatközlőkkel készült interjúkból, s néhány kiemelkedő példa alkotásaikból.

„S akko’ még tanítottak, mer’ avval a Feri bácsival... én beszéltem vaj’ három évig. S a szülei nem engedték, hogy vegyen el, mer’ én szegén’ votam... S akkor én min’ tanultam csujogatókat. Vot egy esküvő, s akkor ő azelőtt megnősült... s én csujogattam nekije vissza, hogy ő megnősült. Aztán még én is találtom ki olyasmiket:

Mond meg rózsám az anyádnok,
ne átkozzon fűnek-fánok,
mer’ az átok helyet keres,
azt fogja meg, kit érdemes.

Meguntalak a szádér’,
Anyád postaságáér’.
Ugy hordozza a szokát,
Mind a postás a pakkat.
Ugy hordozza a beszédet,
Mind a postás a levelet.

Szerettelek egy ideig,
Három kerek esztendeig.
Tudod rózsám sok szép nyár,
Száradjon beléd a máj.
Tudod rózsám sok szép idő,
Száradjon beléd a tüdő.⁴⁵

„Aztán ki tudja, miket rikatoztam [...] Nem felelt vissza...”

„Amind Annus néni is [...] evvel a Feri bácsival vot több ideig, vot udvarloja [...] Na, amikor ez megnősült [...] aztán mit össze rikatozott! Az min’ jütt hozzánk, hogy Zolti – szerette ü is, oan költök votak, mindegyik –, Zolti bácsinak is votak

⁴⁵ Uő, uo.

sok ilyen emlékkersei. Még abból is min' szedett ki Annus néni! Hogy rikatoz-
zon ű csak vissza...⁴⁶

„Ugy tanultam ugy még másdul is, ha esetleg hallottam, ha nem, éjjel nem
tudok egész éjjel aludni. Én még találgottam egy-egy rikatozást [...] hivata-
los votam esküvőre, akkor ijje azt gondoltam, na, holnap én ezt elrikatozom.
Összetalálgottam.”⁴⁷

„Alig vártam ezt a napot,
hogy kimulassam magamot.
Hogy magyarba eljöhettam,
Áldjo meg őket az Isten.
Adjon Isten mind csak jot,
Egész Magyarországnok.

Ezt ugy találtam ki, hogy éjjel nem tudtam aludni, gondoltam, mondjak valamit,
mikor menyünk Mosonmagyaróvárra [...] mer' ne csak mind azokat, amiket
tudtunk, találjunk újakat is.”⁴⁸

„...mikor vot Leventének [...] vagy melyiknek vot a lakodalma [...] mind
akartam, hogy jüjjon bár addig... de nem akarta.. a férjem.. Na aztán.. mihelyt
odamentem, aztán rikatoztam, hogy:

Mikor hazulrol eljöttem,
az utcaajtót betettem,
Maradj bánat odahaza,
ne kisírgess a faluba.

Ugy kitaláltam ezt. Na, aztán utána meg is rikatoztam, hogy:

Jaj de sokan vannak itt,
de valaki hiányzik – há' nekem ő hián'zott.
Ha az az egy itt vona,
Százszor jobb kedvem volna.”⁴⁹

„Csak mondom, hogy nálunk így sokat kitaláltak [...] akkármit csináltak.”⁵⁰

⁴⁶ Kiss Erzsébet „Cire” (1941), 1998.

⁴⁷ Kiss Erzsébet „Micsurin” (1944), 1997.

⁴⁸ Űő, 110.

⁴⁹ Kiss Erzsébet „Birdok” (1926–1998), 1998.

⁵⁰ Kiss Erzsébet „Cire” (1941), 1999.

„Irtam le itthon, mikor valamit akartam [...] hogy mi is talál neki, [...] vagy mit kell mondani.”⁵¹

Egyik legjobb adatközlőnk az elmúlt évben is írt egy szép szöveget elhunyt férje emlékére, s az előadásra a családban megrendezett lakodalom adott alkalmat. A köszöntő verset egy borítékban vitte el az eljegyzésre, és a menyasszony anyját kérte meg, hogy olvassa fel. „Megcsináltom, hogy sirtak az egisszen.

Hit, remény és szeretet,
 kössen össze titeket.
 Ági, Feri azt kívánom,
 hogy a jó Isten megáldjon.
 És ti egymást szeressétek,
 a szülőket becsüljétek.
 Mert a szülők úgy neveltek,
 hogy ti őket becsüljétek.
 Én ezt tiszta szivemből kívánom,
 a jó Isten titeket megáldjon.
 Mert én csak egyedül jöttem,
 mert akit én egy szerettem,
 Nem jöhetett most el vélem.
 Mert annak mindjárt öt éve,
 Hogy kint van a temetőben.
 Én bánatom nem mutatom,
 Én a szívembe bezárom.
 De én őtet egy szerettem,
 Hogy soha el nem felejem.”⁵²

S bár, mint említettük, az új rigmusokat többségében sztereotípiákból állítják össze, mégis teljesen saját alkotásnak tekintik szövegkészletüket. Ez abból adódik, hogy elsősorban az aktualizálás jelenti az alkotást, de vannak olyan szövegek is, amelyek egyszer hangzanak el, de ha valamiért emlékezetesek, évtizedek múlva is tudják még néhányan.

A jó rikatozók, amikor életkoruknál vagy egyéni okoknál fogva kimaradnak az aktív rikatozásból, igyekeznek tudásukat átadni a következő generációnak, hogy alkotásaik tovább éljenek és funkcionáljanak, és gyakran keresik fel őket a fiatalabbak is tanulás céljából, ha rikatozásra készülnek valamilyen alkalmából.

⁵¹ Kiss Ágnes (1923), 1999.

⁵² Lovász Anna „Kuli” (1941), 2002.

„Akkor is, mikor mentek Magyarországra. Én oán szépen kitaláltom egy rikatozást nekijek.”⁵³

A táncszók funkciói

Egy-egy táncszó elhangzásának oka lehet a jókedv kifejezésének, a közösség szórakoztatásának igénye, véleménynyilvánítás⁵⁴ valakiről vagy valamiről, sérelmek, érzelmek kifejezése, illetve „vagdalózás”⁵⁵ viccből vagy komolyan.

Felszentelték a kollektívot. És akkor aztán rendeztek bált [...] ez a Juliska néni akkor rikatozta, hogy: „Megérett a nyakas körte, a kulákat nyakon törte...” Tudom, hogy ez a Juon bácsi [...] hogy is... „Szeretem a kollektívát, mind a disznó a csihánt, csiha, csiha, csihaha...” Így rikatozta.⁵⁶

Vot ennek a traktoristának a lakodalma a Lopusba [...] Terus mer' akkor nem hívták el ezeket a rokonokat, me', mit tudom én. Aztán Terus csinált [...] talált egy rikatozást, hogy a Mumusak lakodalma [...] valahogy azokat az embereket csufolták Mumusoknak. A Mumusak lakodalma, nagy gazdákból van kiállítva. Nem hitták a szegényeket, az unokatestvőket.⁵⁷

...aztán így a lakodalmakba [...] ahogy aludtak így el reggel felé [...] aztán mondtam vaj' e' viccet, vaj' egy csunyát rikatoztam ott valamit nekik. Mindjá' szokott el az álmuk...⁵⁸

...még szeretik, hogy mondjanak, hogy még legyen mit kacagjanak, na...⁵⁹

Há' mindenki kiábál, ki mit tud [...] Ugy mintha jobban mulatna a nép akkor...⁶⁰

A szórakoztatás mellett másik funkciója, hogy a különböző élethelyzetekben⁶¹ kulturált, a közösség által elfogadott eszköze a belső feszültség levezetésének.

⁵³ Fodor Anna (1926), 1997.

⁵⁴ Elsősorban a faluközösség által elfogadott erkölcsi normák megsértése miatt.

⁵⁵ Így nevezik Visában azt, amikor két ember rigmusokban felelget egymásnak.

⁵⁶ Fodor János „Selyem” (1932), 1999.

⁵⁷ Fodor Anna (1926), 1998.

⁵⁸ Fodor Anna (1926), 1999.

⁵⁹ Uő, 1997.

⁶⁰ Kenderesi Ilona „Nyúl Ilus” (1933), 1999.

⁶¹ Ilyenek például: szerelmi bánat, csalódás, szakítás, két fiatal kapcsolatát a szülők megghiúsítják.

Ebben a szerepben legtöbbször lakodalom alkalmával hangzik el, mint az egész közösség előtti véleménynyilvánítás.

Mindezek illusztrálására idézünk néhány példát az adatközlők történeteiből.

Ott mindenki kirikatozhatta a szeretőjét, kirikatozhatta minden bánóját. Még nem is a menyasszonyrul rikatoztak szinte, mindenki magát rikatozta.⁶²

Elvesztette a fiát, aztán mindig vót nekie rikatozásó [...] Miko' nálunk is vót esküvő [...] itt is. Mindenki sirt. Az ő bánóját rikatozta:

Az én szivem olyan víg,
Mind akinek házo íg,
Láncot veretek szivemre,
Megmutatom, birok vele.
Bú életem, bánat napom,
Fekete gyász alatt lakom.⁶³

Előfordult az is, hogy egyik adatközlőnknek – aki már többször vett részt táncfilmezésen –, egy alkalommal az édesanyját is meghívtuk. Az asszony jókedvében néhány pajzán szöveget kiáltozott el, és amikor – s ez a videofelvételen jól látszik – észbe kapott, hogy ezt az édesanyja is hallotta, szintén néhány rikatozással jóvátette hibáját, mert idősebbek előtt nem illik ilyeneket mondani:

Az én anyám ugy szeretett,
Tejbe, vajba fűrösztgetett.
Keszkenőbe takargatott,
Mégis idegennek adott.

Édes volt az anyám teje,
Keserű a más kenyere.
Keserű is, savanyú is,
Néha-néha panaszos is.⁶⁴

Ezek után már csak nyomdafestéket tűrő szövegeket rikatozott.

Terepmunkánk során férfiak táncszóhasználatát alig figyelhettük meg, mert ők inkább csak a nagytáncon kiáltoztak, ez a hagyományos táncalkalom pedig az 1970-es években megszűnt. A lakodalom azóta az egyetlen hely, ahol a tánra le-

⁶² Kiss Erzsébet „Cire” (1941), 1999.

⁶³ Papp Ilona „Karikás” (), 2000.

⁶⁴ Lovász Anna „Kuli” (1940), 1997.

hetőség nyílik, ez viszont elsősorban az asszonyoknak nyújt alkalmat a csujogásra. Férfiak rikatozását a megrendezett táncfilmezéseken figyelhettük meg, ahol ugyan sok szöveg nem hangzott el, de az aktualizálásra, illetve új szöveg alkotására is alkalmat adott. Így született meg az „Ez a tánc a legényké, nem a házas embereké” szokásos szöveg változata:

Ez a tánc az öregeké,
Nem a fiataloké.⁶⁵ –

Ekkor ugyanis a 60-70 év közötti korosztály vett részt a gyűjtésen.

A táncszók aktualizálásáról további tapasztalatokat szerezhettünk Magyarországon szervezett filmezéseken is. Elsőként arról számolunk be, amikor három pár vendégeskedett egy mosonmagyaróvári néptáncsoport edzőtáborában, s közülük az egyik asszony specialistája volt a rikatozásnak. Elsősorban az ő csujogásait szerették volna rögzíteni. Ezt úgy szervezték meg, hogy a hat visai embert leültették egy videokamerával szemben, amelyen egy erős fényt árasztó lámpa is volt, hogy a felvétel jól sikerüljön. A kamera mögött ültek egy csoportban az érdeklődő fiatalok, és egy helyi zenekar muzsikált, hogy legyen mire rikoltozni. Ez a helyzet feszélyezte az asszonyt, zavarban volt és sokáig nem jutott eszébe semmi, míg végül rátalált egy fogódzóra: a férjének kezdett rikatozni:

Azt gondolod te csipás,
hogy engem nem szeret más.
Szeret engem még más is,
Nálodnál csipásabb is...⁶⁶

Erre visszafelelt a férje, s így megindult a *vagdalózás* aztán egyre több szöveget hozott elő emlékezetéből, lassan oldódott a feszültség, annyira, hogy elrikoltozta azt a szövegét, amelyet édesapja emlékére írt:⁶⁷

Az én ügyes szép szemem,
mindig könnyel van tele.
De azt azér' hullatom,
Nincs nekem édesapám.
Oroszország közepébe,
Van egy nagy láger építve,

⁶⁵ Fodor Mihály „Jakab” (1938), 1997.

⁶⁶ Lovász Anna „Kuli” (1940). A mosonmagyaróvári Lajta Néptáncgyeület edzőtáborában Vénéken, Győr-Moson-Sopron megyében, 1994.

⁶⁷ Aki a II. világháborúban vesztette életét.

Oda van apám temetve.
 Már ötven éve, hogy várom,
 Sírját sehol se találom.
 Három éves se nem voltam,
 Az apámtól elmaradtam.
 De az anyám karján nevelt,
 Mégis szárnyomra engedett.⁶⁸

E szöveg elhangzása nagyon megindította a többi jelenlévő visai embert, s ők is bekapcsolódtak a rikatozásba, előbb néhány komoly, majd vidámabb szöveggel.

Egy másik történet a faluból: egy asszonyt a férje néhány évre elhagyott, pedig már gyermekeik (ikreik) is voltak. Már újra együtt éltek, amikor egy esküvő alkalmával az asszony *odarikatozott* egykori riválisának. Ekkor nem talált ki új rigmust, hanem a meglévő szövegkészletből választott megfelelőt, némi segítséggel.

...esküvővot. Nem is tudom, de valamilyen rikatozást mondtam ennek az asszonynak:

De szép csöndes eső esik,
 Halálotat sokan lesik.
 Sokan lesik halálotat,
 Hogy vegyék el az uramat.

[...] erre Anna néni tanított. Egy annyit aztán rikatozott vissza nekem, hogy:

Kutágosra szállt a veréb,
 Kutyafasza álljon beléd.

Aztán én rikatoztam neki:

Amennyit már benned járt,
 megkerülné Kolozsvárt.

Na ugye akkor vagdalóztunk [...], s Anna néni jött, hogy rikatozzam:

Ezt nem mondtam kedvemre,
 Borulnál a seggemre.

⁶⁸ Lovász Anna „Kuli” (1940), Vének, 1994.

[...] ott meg tudták jól mondani egymásnak [...] úgyhogy legalább nem veszekedtek, de így megmondták egymásnak jól a rikatozásba [...] Kifutták egymást. A haragot egy kicsit kiüzték magokból [...] Én is pont úgy votam, legalább egy kicsit kifuttam magamat rájo, hogy megmondjam nekije...⁶⁹

A család történetének ez a korai epizódja több mint két évtized múltán újra fel-
emlegetésre került, amikor a gyermekek közül az egyik házasodott. Ekkor az
az asszony, akit felkértek a menyfogadó szöveg megírására és *elrikatozására*, a
következő rigmust szerezte:

...Enikő, én arra kérlek,
Anyosodat jól becsüld meg.
Mer' ő néked társot nevelt,
Jaj milyen sokat szenvedett,
Mer' kettőt egyszerre nevelt.
Még a sors is úgy hozta,
Hogy egyedül gondozta...⁷⁰

A rikatozással történő véleménynyilvánításért az esetek többségében nem szok-
tak megharagudni, mert ezzel legtöbbször lezárult egy-egy probléma. S amint
azt már többször említettük, főleg esküvő alkalmával volt szabad a szókimon-
dás. Ekkor olyan mondanivaló is kikiáltásra került, ami más körülmények kö-
zött, szóban közölhetetlen lett volna.

...nem is haragudtam a rikatozásokra, hogy... vagdaloztunk így né [...] Aki ha-
ragszik, az ne fogjon hozzá rikatozni. Ha valaki legyőzött, vagy legyőztem va-
lakit, akko' ne haragudjon, me' akko' nem kellett volna elkezdeni a rikatozást.⁷¹
„Dehogy haragszik. Aki érti a viccet, az nem haragszik. Mer' én megmondom:
Nem én vagyok a hibás,
Ha ilyen a rikatozás.
...hogy ne legyen baj.⁷²

Ezek szerint tehát felmentő tartalmú rigmus is található a szövegtételben arra
az esetre, ha valaki csúnyát talált mondani.

⁶⁹ László Zsuzsanna „Kuli” (1944), 1999.

⁷⁰ Kiss Erzsébet „Micsurin” (1944), 1997.

⁷¹ Fodor Anna (1926), 1999.

⁷² Kiss Erzsébet „Micsurin” (1944), 1997.

A vagdalózás szokásos volt szomszéd falvakkal való találkozáskor, amilyen például a lakodalom, vagy a fiúk átlátogatása a másik falu táncába. Ilyenkor kritizáló, a másik falu különböző szokásait kifigurázó szövegek hangzottak el:

Kamarási becsület
Mind a lúfasz lecsüggedt⁷³

Vagy:

Szegény sziki legények,
nagy csizmások szegények.
A fejeken csupérka,
elől csüng a bokréta.

Gyere Kali döcögjünk,
Ha meguntuk meséljünk.⁷⁴

Ilyen vagdalózásból a táncon verekedés is kerekedhetett.

Egy visai adatközlő mesélt Magyarorszávról a lakodalommal kapcsolatban a két rokonság közti vagdalózásról: „És akkor nem így mint nálunk, hogy megy a vőlegény a menyasszony után, és együtt mennek a templomba, nem. A templomnál találkoznak. Megesküsznek, aztán az az érdekesség az egészbe, mikor kijűnnek a templomból, ez az én rokonom, ez a te rokonod, szemtől-szembe egymás fejéhez minél csúfabbakat vágnak.”⁷⁵

A két násznép közti kötekedésre Visából is van példa, csak itt a menyasszony kikérése előtt került erre sor. A vőlegény rokonságát csukott kapu várja, amit egy maskarába öltözött férfi őriz, és alkudozik a bebocsátást illetően, s mialatt ez zajlik, kintről befelé és bentről kifelé rikatozik – ma már csak – egy-egy asszony, azonban itt nem jellemzőek a durva szövegek.⁷⁶

Mint arról már szó volt, gyakran megegyeznek a dalok és táncszók szövegei, s amikor alkalmazzák, mindkettőnek leggyakoribb funkciója fájdalom kiéneklése, *kirikatozása*. Fontos különbség azonban a kettő között, hogy míg az éneklés ilyen funkcióban „hallgatóság nélküli népművészet”⁷⁷, addig a rikatozás mindig a közösség előtt, nyilvánosan hangzik el.

⁷³ Uő

⁷⁴ Fodor Anna (1926), 1997.

⁷⁵ Kun Ilona (1969), 1999.

⁷⁶ Vö. Madar 1989, 85, 90, 91.

⁷⁷ Andrásfalvy Bertalan, 1980. 68–88.

Az éneklésről így vallott egyik, a rikatozásban specialistának számító adatköz-lőnk, amikor dalokat szerettem volna rögzíteni tőle:

„Nem mindig van az embernek ugy kedve, hogy énekeljen. Tudod? Hogy nem mindig tudsz jól énekelni? Hiszed? Mikor ugy el vagy egyszer keseredve [...] én mikor otthon egyedül vagyok, s valami eszembe jut, olyan jól tudak énekelni. Komolyan. Ugy, ugy [...] pláne mikor, valamelyik ugy felbosszant, s van nekem nyomorúság annyi, hogy olyankor ugy elmeek kapálni, vagy valahová, aztá' olyan... ugy elsirom... kisirom magam, s kiénekelem, hogy csak na...”⁷⁸

A rikatozás valójában úgy tölti be problémamegoldó, feszültségoldó funkcióját, ha nyilvánosan, s lehetőleg minél nagyobb hallgatóság előtt hangzik el. Aki ezt a nyilvánosságot vállalja, mindenképpen bátornak kell lennie, de ezzel kikiálthatja magából fájdalmát, sérelmét. A feszültség levezetését segíti az emelt hangon történő előadásmód is.

Az éneklés és a rikatozás az adatok tanúsága szerint ugyanazt a lelki szükségletet elégíti ki, csak az eszközök használata más közegben történik.

Az eredetileg táncszóknak nevezett rigmusok ilyen funkcióban történő használata nagyon fontos helyet töltött be a faluközösség életében, békés, kulturált keretet adott az egyéni megnyilatkozásra, véleménynyilvánításra, illetve vitára.

Összegzés

A dolgozat célja egy adott faluban található *táncszó*-készlet használatának és funkciójának bemutatása, valamint annak bizonyítása, hogy a *táncszók* sokkal többet jelentenek a tánc közbeni vidám kiáltásoknál. Megoldás értékű eszközök az emberek lelki problémáira azáltal, hogy segítségükkel kimondhatják fájdalmukat vagy sérelmüket olyan formában, amely a közösség által elfogadott. Ebben a funkcióban pedig leginkább a lakodalom során hangzanak el, s ott is legkevésbé tánc közben. Bár funkcionális használatnak minősül az esketés alatti templom előtti tánc is, itt is elsősorban a nagy nyilvánosság miatt kerülnek elő. Mindez együtt élt azzal a paraszti kultúrával, amely az 1960-as évekig létezett és nyomaiban ma is megfigyelhető az erdélyi Mezőségi falvaiban.

„...mikor ezt a fiut bucsuztatták itt a szomszédba, ugy jött, hogy menjek rikatozzak, de hiába, má' nincs az az erős hangom, már nem tudok. Már lejárt, mind a németek. Nincsenek. Nem lehet.”⁷⁹ „Aztá' most má' vín vagyok, nem is rikatozok többet. Eltött.”⁸⁰

⁷⁸ Kiss Erzsébet „Micsurin” (1944), 1997.

⁷⁹ Kiss Ágnes (1923), 1999.

⁸⁰ Kiss Erzsébet „Micsurin” (1944), 1999.

Irodalom

ANDRÁSFALVY Bertalan

- 1980 A hallgatóság nélküli népművészet. In Andrásfalvy Bertalan – Bárczy Gy. (szerk.): *Csak tiszta forrásból*. Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem. 68–88.

BÉKÉSI Tímea

- 2004 *A táncszók használata egy mezőszéki faluban. Szakdolgozat a PTE BTK Néprajz és Kulturális Antropológia Tanszékén*. Pécs. Kézirat.

BORBÉLY Sándor

- 1891 Az aranyosszéki tánc. *Ethnographia*, II: 243–246.

GÖNCZI Ferenc

- 1900 Göcseji lakodalmi kurjantások. *Ethnographia*, XII: 131–137.

HORVÁTH István

- 1980 Tánc-szók. In *Magyarózdai toronyalja*. Budapest, Európa Kiadó. 361–369.

KALLÓS Zoltán

- 1973 Tánc- és lakodalmi kiáltások. *UTUNK évkönyv*, 106–121.

KATONA Imre

- 1998 Táncdalok és táncszók. In Voigt Vilmos (szerk.): *A magyar folklór*. Második, javított, bővített kiadás. Budapest, Osiris Kiadó. 317–318.

KAPOSI Edit

- 1999 *Bodrogköz táncai és táncélete 1946–48*. Budapest, Planétás Kiadó.

KISS Géza

- 1937 *Ormányság*. Budapest, Silvester Rt. kiadása.

KONSZA Samu

- é. n. *Háromszéki magyar népköltészet*. Marosvásárhely, Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó.

KRIZA János

- 1956 *Székely népköltési gyűjtemény. Összesített válogatás a kiadott és kéziratok hagyatékból*. I. Budapest, Magvető.

KÜLLŐS Imola

- 1978 Táncszavak, táncdalok. In Jávor Kata – Küllős Imola – Tátrai Zsuzsanna (szerk.): *Kis Magyar Néprajz a Rádióban*. Budapest, RTV Minerva. 391–394.

KÜLLŐS Imola – MARTIN György

- 1982 Táncszó. In *Magyar Néprajzi Lexikon*. 5. Budapest, Akadémiai Kiadó. 185.

MNGy I.

- 1872 *Magyar Népköltési Gyűjtemény*. I. *Elegyes gyűjtések Magyarország és Erdély különböző részeiből*. Szerkesztette Arany László – Gyulai Pál. Pest, Athenaeum Rt.

MNT III.

- 1955–56 *A Magyar Népzene Tára*. III. *Lakodalmok*. Sajtó alá rendezte Kiss Lajos. Budapest, Akadémiai Kiadó.

PÁLFY Gyula

- 2004 A táncszók tartalmi osztályozása. In Andrásfalvy Bertalan – Domokos Mária – Nagy Ilona (szerk.): *Az Idő rostájában. Tanulmányok Vargyas Lajos 90. születésnapjára*. I. Budapest, L'Harmattan Kiadó. 175–200.

PESOVÁR Ferenc

- 1980 A magyar nép táncélete. In *Magyar Néprajz*. VI. *Népzene, néptánc, népi játék*. Főszerkesztő: Dömötör Tekla. Szerk.: Hoppál Mihály. Budapest, Akadémiai Kiadó. 236–239.

RATKÓ Lujza

- 1996 „Nem úgy van most, mint vót régen...” *A tánc mint tradíció a nyírségi paraszti kultúrában*. Nyíregyháza – Sóstófürdő.

VARGA Sándor

- 2003 *Visai táncélet (A táncos és a zenész kapcsolata)*. Szakdolgozat a PTE BTK Néprajz és kulturális antropológia tanszékén. Pécs. Kézirat.

VASAS Samu – SALAMON Anikó

- 1986 *Kalotaszegi ünnepek*. Budapest, Gondolat Kiadó.

Esketés alatti tánc a templom előtt. Visa, 1998. A szerzők felvétele.

Menyfogadás: a fogadó szőveg rikatozása, pálinkával. Visa, 1978. táján, a fotó a család tulajdonában.

Menyfogadás: a rikatozás után az anyós rákösöníti a pálinkát menyére. Visa, 1974. a fotó a család tulajdonában.

Menyfogadás: a pálinkaivás után az anyós megcsókolja menyét. Visa, 1998. A szerzők felvétele.

Menyfogadás: az anyós egy tál süteménnyel, mellette a helyette rikatozó asszony. Visa, 1998. A szerzők felvétele.